

Міністерство освіти і науки України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

04074. Київ, Вишгородська, 19

Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: nenc@nenc.gov.ua

«05» жовтня 2023 р.

№ 242

Обласним управлінням Державної
служби якості освіти України

**Інформаційна посвідка щодо
підтримки створення творчих учнівських об'єднань екологічної
направленості в закладах загальної середньої та позашкільної освіти**

Шановні колеги! Просимо вас ознайомитися із цим документом та при можливих зустрічах із засновниками закладів загальної середньої та позашкільної освіти, проведенні моніторингових досліджень використовувати нижче викладений матеріал.

Сьогодні у світі екологічна освіта визнається одним із основних факторів екологізації всіх видів людської діяльності. Вона розглядається як самостійна й нагальна проблема, як важливий інструмент управління, головний важіль для вдосконалення моделі виробництва і споживання з урахуванням можливостей біосфери.

Системі позашкільної освіти в Україні належить важливе місце у створенні додаткових можливостей для учнівської молоді у самовизначенні, саморозвитку, самореалізації, формуванні її патріотичних почуттів, моральних рис, соціально-громадянської позиції.

Позашкільна освіта еколого-натуралістичного напрямку створює можливості для оволодіння дітьми та молоддю новими, специфічними знаннями, сприяє розвитку здібностей і самореалізації, формуванню екологічної культури. До того ж, крім професійної орієнтації молоді, створюються умови для наукового, творчого підходу до розв'язання проблем.

Еколого-натуралістичні центри (станції юних натуралістів) створюють сприятливі умови для збагачення, розширення, систематизації знань, уявлень здобувачів позашкільної освіти про збереження навколишнього середовища; набуття практичного досвіду розв'язання екологічних проблем, формування навичок продуктивної діяльності в галузях сільського господарства: квітництво, лісництво, садівництво, грибівництво, бджільництво; залучення до практичної природоохоронної роботи.

В умовах війни значення позашкільної освіти виняткове. Вона у цьому сенсі має значні переваги, зважаючи на її специфіку, як-от: мобільність, варіативність, соціально-педагогічна спрямованість, добровільність, доступність та можливості здійснення у різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання); орієнтація на інклюзивність та безбар'єрність.

У зв'язку із війною в Україні, сучасна екологічна ситуація у світі та Україні, зокрема, загострюється з кожним днем. Світова екологічна спільнота переймається подіями в Україні, адже питання екології та зміни клімату – це не проблема однієї країни.

Недарма екологічне виховання визнане одним із найважливіших пріоритетів ЮНЕСКО, Національної доктрини розвитку освіти України XXI століття, інших основоположних документів, бо екологічна освіта — це не лише про професійних екологів, це про виховання екосвідомого, здорового та відповідального суспільства, яке реалізується через освітнє середовище закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю.

Еколого-натуралістичні центри (станції юних натуралістів) є активним інформаційним провайдером екологічної освіти та освіти в інтересах сталого розвитку суспільства і Глобальних цілей, міжнародних екологічних освітніх проєктів, ініційованих організаціями високих рангів – ПРООН, ОБСЄ – «Greenpack Ukraine», Black Sea box, Ozonaction, GLOBE; організатором і виконавцем низки практичних еколого-освітніх тренінгів для педагогів всієї України з проблематики сучасної екологічної освіти; координують діяльність дитячих громадських екологічних організацій.

Для прискорення процесу екологізації свідомості громадян країни необхідне запровадження комплексного та системного підходу до безперервної екологічної освіти. Позашкільна екологічна освіта та виховання, завдяки своїй мобільності, здатності оперативно реагувати на запити держави та суспільства в системі екологічної освіти, запроваджувати різнопланові програми творчих об'єднань для різновікових категорій дітей та молоді, враховуючи наскрізну форму екологічної освіти в НУШ, здатна відігравати компенсаторну роль у системі отримання як базової екологічної освіти, так і поглибленого вивчення окремих її розділів та отримання певних компетентностей, первинних професійних навичок та досвіду громадської діяльності через залучення до дитячого екологічного руху, участі в проєктній діяльності тощо.

Позашкільна екологічна освіта та виховання здійснюється профільними закладами позашкільної освіти, а за наявності відповідної матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення, іншими типами закладів позашкільної освіти; творчими дитячими та молодіжними об'єднаннями, зокрема в позашкільних підрозділах ЗЗСО, філіях ЗПО при ЗЗСО, молодіжними та

дитячими громадськими організаціями при закладах освіти, позаурочний час через позакласну роботу тощо.

Позашкільна екологічна освіта спрямована на:

- сприяння національно-патріотичному вихованню дітей та молоді через усвідомлення екологічних проблем та викликів, які стоять перед країною та своєю громадою, базуючись на глибинних традиціях природокористування українського народу, формування національної екологічної свідомості;
- залучення до дослідницької природоохоронної роботи;
- розвиток екологічного волонтерського руху серед учнівської молоді та населення, усвідомлення екологічних наслідків війни та їх мінімізації в сучасному світі;
- отримання первинних знань та навичок сучасних професій, пов'язаних з екологією, «зеленими технологіями», агробізнесом, і економічних знань щодо їх реалізації;
- підготовку до активної громадської діяльності шляхом залучення до участі в громадському екологічному русі, участі в реалізації проєктів сталого розвитку своїх громад, долучення до загальнодержавних та міжнародних акцій, рухів екологічного спрямування;
- організацію змістовного екологічно грамотного навчання та дозвілля в природі;
- підтримку юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти у галузі охорони довкілля, стимулювання творчого самовдосконалення дітей і учнівської молоді шляхом проведення олімпіад, конкурсів, фестивалів та інших форм позашкільної та позакласної роботи.

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України координує діяльність обласних, районних та міських еколого-натуралістичних центрів, станцій юних натуралістів, профільних філій, дитячих ботанічних садів, профільних відділів палаців та будинків творчості дітей та юнацтва. Еколого-натуралістичним напрямом охоплено понад **84940 вихованців, учнів, слухачів за аграрним, еколого-біологічним, хімічним профілями.**

За даними державної статистичної звітності (форма № 1-ПЗ): кількість гуртків (за еколого-натуралістичним напрямом) у закладах позашкільної освіти державної форми власності станом на 01 січня 2023 року – 44, кількість гуртків (за еколого-натуралістичним напрямом діяльності) у закладах позашкільної освіти комунальної форми власності станом на 01 січня 2023 року — 3942. Кількість закладів освіти, в яких працюють гуртки еколого-натуралістичного напрямку – 1468, кількість гуртків з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку в закладах загальної середньої освіти усіх форм власності — 1971.

Для учнівської та студентської молоді НЕНЦ щорічно проводить понад **70 організаційно-масових заходів** (очного-заочного типу). Охоплення дітей та учнівської молоді становить понад 140,5 тис. осіб на рік.

На реалізацію творчого потенціалу дітей та молоді спрямовані творчі конкурси дослідницького характеру: Всеукраїнський конкурс дослідницько-експериментальних робіт з природознавства «Юний дослідник», Всеукраїнський конкурс винахідницьких і раціоналізаторських проєктів еколого-натуралістичного напрямку, Всеукраїнський конкурс досягнень юних зоологів і тваринників, Всеукраїнський конкурс «ЕкоТехно-Україна», Всеукраїнський конкурс молодіжних проєктів з енергоефективності «Енергія і середовище»; Всеукраїнський чемпіонат з інформаційних технологій «Екософт», III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення екології та аграрних наук); III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення хімії та біології), Всеукраїнський форум учнівської та студентської молоді «Дотик природи», Всеукраїнський екологічний хакатон «X REALITY ECOLOGICAL HACK» (Eco-Hackathon) тощо. **Метою цих заходів є підвищення рівня еколого-просвітницької та природоохоронної діяльності учнівських колективів, формування екологічної свідомості та дбайливого ставлення до природи, активізації екологічного руху в Україні, привернення уваги місцевої влади, громадських та державних організацій до існуючих екологічних проблем.**

На формування навичок у галузі сталого розвитку, «зеленої» економіки та «зелених» технологій, на рівні допрофесійної підготовки, спрямовані всеукраїнські масові заходи для дітей та молоді: Всеукраїнський фестиваль «Україна - сад», Всеукраїнський конкурс-огляд «Дивовижна теплиця», Олімпіада випускного шкільного дослідництва (учнівських дослідницьких проєктів), Всеукраїнський конкурс «Дослідницький марафон».

У сучасних умовах набуває актуальності проблема громадянської відповідальності особистості, яка пов'язана з необхідністю підвищення персональної відповідальності кожної людини за свій внесок у процес суспільних перетворень. Значний потенціал для формування громадянської відповідальності молоді мають **громадські дитячі екологічні об'єднання**. Однією з таких моделей є **Всеукраїнська дитяча спілка «Дитячий екологічний парламент» (ДЕП)**, який створений на базі НЕНЦ. ДЕП має регіональні філії, які працюють на базі ЗПО та ЗСО.

Розвивається **проєктна діяльність** в ЗПО – проєктування є однією з форм сучасної екологічної освіти. Учнівський екологічний проєкт – це конкретна практична справа, спрямована на розв'язання місцевих екологічних проблем, формування особистості.

Реалізуючи соціально-педагогічну концепцію екологічної освіти, НЕНЦ започаткував на власній базі освітню платформу для закладів загальної середньої освіти **«ШКОЛА В ПРИРОДІ»**. А проєкт **«Зелений клас»** рекомендований для впровадження в ЗПО (допомога в подоланні наслідків посттравматичного стресу), оскільки основні принципи еколого-

натуралістичної позашкільної освіти засновані на безпосередньому контакті з об'єктами природи (рослини, тварини), походах, екскурсіях, експедиціях, практиках, дослідах, акціях та практичній роботі в природі. Саме ці види діяльності можуть значно вплинути на немедикаментозну терапію. А в поєднанні з роботою педагогічних психологів, посади яких є обов'язковими в ЗПО, це матиме позитивні результати.

В умовах воєнного стану гостро постало питання цифрового навчання здобувачів освіти, опанування інформаційно-комунікаційними технологіями. Вихованцям різнопрофільних гуртків рекомендовано використання мобільного застосунку ЕкоЗагроза, — офіційного мобільного додатка Міндовкілля, завдяки якому є можливість дізнатись достовірну інформацію про стан повітря, води, ґрунту та інші довіклеві дані.

З метою виявлення і документування злочинів рф проти природи України на платформі НЕНЦ започатковано екологічний інформаційний вісник «ЕКОНАБАТ».

Вихованці творчих об'єднань еколого-натуралістичного напрямку можуть долучилися до кібер-руху для підлітків «Future» («Майбутнє»), мета якого — покращення стану навколишнього середовища через безпечний кіберпростір; налагодження нових знайомств серед учасників через спільну ідею і мету; організація підлітків для проведення корисних івентів; створення унікального контенту.

Запровадження дослідницького підходу та проектних технологій в освітньому процесі є основним інструментом формування екологічної компетентності здобувачів освіти. У ЮНЕСКО екологічне виховання визнане одним із найважливіших пріоритетів.

Воєнні дії на території України, які, крім людських жертв та руйнацій, призводять до знищення природних територій нашої країни.

Збереження біорізноманіття, турбота про нього — невід'ємна складова освітнього процесу гуртків та творчих учнівських об'єднань. Заклади освіти мають стати осередками проведення локальних дій спільно з родиною, місцевими громадами із відтворення екологічного капіталу на безпечних територіях.

Окремої уваги потребує питання збереження агробіорізноманіття. Внаслідок обстрілу російськими військовими згорів єдиний в Україні генетичний банк рослин. Знищено тисячі зразків насіння, серед яких і унікальне, яке вже не вдасться відновити. Це всесвітня колекція.

Тому, залучаючи учнів до реалізації завдань науково-освітнього проєкту «Генетична пам'ять годувальниці народу України» (умови проведення Проєкту розміщені в розділі «Шкільне наукове дослідництво» головної сторінки сайту НЕНЦ: <https://nenc.gov.ua/>), діти беруть участь у збереженні біологічного різноманіття генетичних ресурсів сільськогосподарських тварин.

Повномасштабна війна росії проти України, що розпочалася на початку 2022р., призвела до руйнування освітньої інфраструктури, евакуації та припинення освітньої та навчальної діяльності в багатьох регіонах країни. Але позашкільні заклади освіти еколого-натуралістичного профілю стали

справжніми пунктами незламності, виконуючи колосальну за значенням соціальну місію.

Враховуючи, що частина закладів позашкільної освіти постраждали або зазнали руйнувань під час воєнних дій та виняткове значення позашкільної освіти для патріотичного виховання дітей, Міністерство освіти і науки України, керуючись статтею 14 Закону України «Про позашкільну освіту» і статтями 32 і 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», для збереження мережі закладів позашкільної освіти в регіонах, своїм розпорядженням №1/4142-22 від 14.04.2022 запровадило мораторій на їх закриття, реформування, злиття або об'єднання.

Також, відповідно до абз.3 ч.2 ст.9 Закону України «Про позашкільну освіту» №1841 від 22.06.2000 року, державна політика у сфері позашкільної освіти спрямована на збереження та розвиток мережі державних та комунальних закладів позашкільної освіти без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду, концесію, відчуження (продажу) землі, майна. Згідно з абз.3 ч.6 ст.10 зазначеного Закону, органи місцевого самоврядування забезпечують збереження і зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти, розвиток їх мережі, ефективне використання закріплених за ними земельних ділянок.

В умовах децентралізації особливої актуальності набуло питання доступності позашкільної освіти для дітей у громаді. З метою забезпечення права кожної дитини ОТГ на здобуття позашкільної освіти, незалежно від місця проживання, НЕНЦ ініціював низку організаційно-методичних заходів. Це дало поштовх створенню власних моделей розвитку позашкільної освіти в громаді за науково-методичного супроводу обласних центрів еколого-натуралістичної творчості. Кращі практики діяльності закладів позашкільної освіти Волинської, Дніпропетровської, Запорізької, Сумської областей, в умовах адміністративно-територіальної реформи, педагоги презентували на всеукраїнських зібраннях.

Проблемними питаннями освітньої діяльності більшості (особливо сільських) територіальних громад є: створення сучасного освітнього середовища через відсутність належного матеріально-технічного забезпечення; кадрове забезпечення гуртків, творчих об'єднань кваліфікованими фахівцями; збереження балансу напрямів позашкільної освіти, розвиток сучасних напрямів освітньої діяльності (IT, STEM/STEAM-освіта тощо).

Питання забезпечення доступу до якісної позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку можуть вирішуватись різними шляхами, зокрема:

- приведення інфраструктури позашкільної освіти територіальних громад у відповідність до освітніх запитів і потреб їхніх мешканців;
- інтеграції закладів позашкільної освіти у структуру освітнього округу та розбудови мережі профільних гуртків на базі закладів загальної середньої і професійно-технічної освіти;

- залучення на договірній основі закладів позашкільної освіти, розташованих на території інших громад (відповідно до Закону України «Про співробітництво територіальних громад»);
- відкриття філій профільних закладів позашкільної освіти в інших освітніх закладах;
- розвитку грантової підтримки закладів позашкільної освіти за рахунок громадських бюджетів;
- створення умов для розвитку приватних закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку;
- розбудови інформаційно-освітнього (цифрового) середовища закладів позашкільної освіти, розширення онлайн-послуг із надання позашкільної освіти.

Нині заклади загальної середньої та позашкільної освіти знаходяться на стадії формування рівноправного партнерства у створенні освітнього простору з чітко позначеним розподілом функцій у навчанні та вихованні дітей та учнівської молоді.

На цій основі взаємні зв'язки налагоджуються за умови спільного вирішення навчально-виховних проблем, упорядкування, корекції та координації зусиль з метою стимулювання розвитку дітей та учнівської молоді, створення необхідної інфраструктури для забезпечення освітнього процесу.

Як показує досвід, на сучасному етапі ініціатором партнерства, як правило, виступає заклад позашкільної освіти. Програми позашкільної освіти спрямовані на практичне значення отримуваних знань, вони позначають сфери їхнього застосування в реальному житті. Шкільних педагогів ці програми приваблюють нетрадиційністю підходів, інноваційними педагогічними технологіями.

Перелік форм такої взаємодії:

- залучення педагогів ЗЗСО до роботи в закладах позашкільної освіти (керівниками учнівських об'єднань, методистами, консультантами, а також як учасників конференцій, нарад, конкурсів);
- залучення педагогів-позашкільників до роботи в закладах загальної середньої освіти (як інструкторів, лекторів, керівників гуртків);
- **створення профільних екологічних творчих учнівських об'єднань на базі закладів загальної середньої освіти (особливо у сільській місцевості);**
- організація на базі ЗЗСО філій закладів позашкільної освіти;
- спільна підготовка та проведення масових просвітницьких заходів;
- проведення літніх екологічних і краєзнавчих експедицій, організація таборів праці та відпочинку;
- проведення спільної експериментально-методичної роботи в галузі педагогіки і педагогічної психології;
- підготовка у співавторстві методичних, дидактичних, навчальних посібників;
- проведення спільних семінарів, курсів з підготовки педагогів-вихователів, майстер-класів з підвищення педагогічної майстерності;

- спільні суспільно корисні справи, спрямовані на поліпшення найближчого середовища (будинку, вулиці, району, міста).

У ході співробітництва складається динамічна структура двобічного інформування, узгодження діяльності школи і закладу позашкільної освіти з урахуванням специфіки обох суб'єктів.

Шановні колеги! З огляду на вищезазначене, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України, як координатор позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні, просить вас під час проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти **звернути увагу на:**

– посилення відповідальності місцевих органів виконавчої влади за дотримання норм Закону України «Про позашкільну освіту», збереження інфраструктури еколого-натуралістичної позашкільної освіти, недопущення вилучення земельних ділянок, оздоровчих приміщень та передачі їх, наявного обладнання і техніки в оренду;

- сприяння у вирішенні питання із забезпечення умов для здобуття еколого-натуралістичної позашкільної освіти через організацію філій закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку на базі закладів загальної середньої та професійно-технічної освіти;
- **організацію роботи творчих учнівських об'єднань еколого-натуралістичного профілю на базі закладів загальної середньої та позашкільної освіти (комплексні заклади позашкільної освіти);**
- залучення на договірній основі інших закладів освіти, розташованих на території інших громад, особливо у сільській місцевості;
- удосконалення системи отримання якісної позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку дітьми внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій;
- створення умов для повноцінного розвитку вихованців з особливими освітніми потребами;
- впровадження у практику роботи нових економічних моделей для ресурсного забезпечення закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, зокрема, в межах державно-приватного партнерства;
- удосконалення співпраці закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку з громадськими об'єднаннями;
- модернізацію наукового і методичного супроводу еколого-натуралістичної позашкільної освіти, сприяти розробленню, публікації і впровадженню сучасного та якісного програмно-методичного її забезпечення;
- розвиток і підтримку інноваційних педагогічних технологій, дослідницько-експериментальної роботи, педагогічного проектування,

спрямованого на розроблення сучасних моделей позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку;

- створення куточків живої природи в закладах освіти для проведення дослідницької, експериментальної, освітньої та профільної проєктної діяльності зі здобувачами освіти.

З повагою,

Директор

A handwritten signature in blue ink, written over a horizontal line.

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ